

Postupující vzdělanost v širokém slova smyslu stírá krok za krokem zvláštnosti s jednotlivých kmenů i národů. Zadány již na mnoze kroje, obyčeje i mravy; zbývá téměř jediný jazyk, a také o ten začínají se už jednotlivci pokoušet usilující, aby vydávány byly spisy ne v jazycích, ale v jakýchsi povšečných, každému přístupných odznacích, stejných pro každý jazyk vzhledem k jednotlivým pojmům.

Někdo řekl o nás Češích, že jsme česky mluvící Němci.

Něfekl zcela nepravdu, však měl-také ihned vyslovit!, ač chtěl-li býti spravedlivým, že Němci jsou na příklad německy mluvícími Francouzy a tito zase francouzsky mluvícími Angličany, neboť vzdělání národové vyjma jazyky a nepatrné rozdíly v útvaru své lebky, nehrubě se od sebe odlišují.

Z okolností takových tuším povšečně vysvítá oprávněnost mluvení o skromných zbytcích národních zvláštností a typů vůbec, a jakož si pisatel již dříve dovolil proml uvítí o některých typech našich národních, tak chystá se i nyní věno vátí dalšímu jednomu článku z řady té několik řádků; chce mluvit o českých kramářích.

Pojem kramáře je dnes užší a jasnější než býval dříve v jazyku našem.

Obchodníku s koloniálním zbožím říkáme povšečně kupec.

Na venkově, hlavně po vsích, jest jím žid.

Název žida splynul těsně s tím pojmem; a věru posílá-li česká selka v takovém místě dítě pro koření, neříká „jdi ke kupci“, nýbrž k židovi. Tak aspoň po vsích českých většinou se děje.

Kde křesťané podobného obchodu se ujali, obdrželi před lety název kramářů. Však název ten se znenáhla setřel a ustoupil coulantnějšímu názvu kupce. Že název ten v obyčejném životě uhlazeněji zní, není tuším pochybnosti. Říká-li se o někom, že je kramářskou duší, aneb že všecko zakramařuje, věru nelichotí se mu.

A tak zbyl název kramáře jen na malý hlouček kočujících obchodníků, jezdících po vlastech našich s nejrůznějším zbožím a navštěvujících důsledně všechny jarmarky a poutě po našem venkově.

Pout' v české vesnici! Jaký to slavnostní den! — Zástupcové všech vrstev okolního obyvatelstva scházejí se tu jako na komando.

Staří kamarádi, aby se navštívili, aby si pohovořili; matky aby se pomodlily a tu a tam něco pokou- pily; zamilovaný junák aby se sešel se svým pokladem a koupil jemu „pouti“; mládež vůbec aby si zatančila a chasníci zejména, aby se v příhodnou chvíli také poprali; a děti konečně aby uskutečnily sny celého roku, aby pořídily si radosti za peníze po celý rok pracně střádané.

Malí hoši po celý rok pilně ministrují a o svatbách vybírají, aby si aspoň zlatý nashromáždili. Přijde pout', matka koupí z těch peněz novou čepici a co zbude, zůstane hrdinovi dne na utracení; ne jeden krejcar putuje pak za „pálící sklo“ anebo za mosazný prstýnek.

Šťastní věru kramáři!

V bohatém skladě průmyslových jejich výrobků tak mnohé láká, a k tomu úlisná jich slova — anděl ať jim vzdoruje, ale nikoli vesnický hoch s dvaceti krejcery v kapse.

Především je o každé pouti slavnost v kostele. Přicházejí cizí knězi, cizí kněz káže — kostel je natlačen zvědavci.

Učitel na kůru se strachem pohlíží na sbor svých věrných a chvěje se, aby mu hudebníci jen tentokráte neudělali ostudu. Truhlář smolí smyčec k base, kovář ladí bubny a ku zvýšení slavnostního dojmu bubnuje i k písni před kázáním duchaplnou interpretaci.

Také zavítá do vsi některá dívka městská, je na kůru; a děvčata veská dole od oltáře oči mohou nechatí na zvláštním moderním jejím kroji. — A není to jen zvědavost co na „slečnu“ pohlíží, tu i tam viděti přichuť závistí.

Přišli dále komedianti, majitelé panoram, koníčků a tak dále a tak dále; jak by tu mohli

scházeti kramáři? Dnes, kdy je přece vyhlídka na žeň. U stíněných krámů jejich je živo; viděti tu pestře natřené hračky, nástroje dechové i smyčcové, dýmky, povijany, zkrátka zrovna jako v míchanici nebožtíka M. Siloráda Patrčky, málo známého poety českého.

Však typičnosti kramáře lze dolíčiti téměř jen popisem jeho života; a proto dovolím si stopovati jedinou rodinu v jejím životě. Necht' platí zde pak doslovně část' za celek

Cervencove slunce praží do vysokého náspu železničního, zatáčejícího do nedohledné dálky; násep sám veden na určitém místě přes nepříliš široký průsmyk a je zde mostem prolomen, aby odtékati mohl malý potůček, z nedalekého lesa prchající. Na jedné straně dráhy louka s malou travou, na druhé, hořejší, husté křoviny.

Scenerii tuto dlužno si uvéstí na mysl, chce-li člověk oceniti, jak milý je odpočinek na malé té trávě ve stínu náspu.

Ve stínu tom právě nyní odpočívá rodina kramářova.

U samého mostu stojí neveliký, velikolepě umouněný vozík, nebarvený, a silnou režnou plachtou, na březových obručích rozepjatou, pokrytý. Z postranních otvorů vozu tohoto čouhá zrádně několik truhel. Náčiní na koně leží vedle ve trávě. Opodál pase se veliký ohař v postavě koňské, podobný spíše šperháku než arabskému komoni. Kramář vám ho za osm zlatých netto prodá bez litkupu. Stranou u vozu je oheň, vyživovaný nasbíraným klestím, a nad ohněm na železné třínožce rendlík, kterýž by v kobce alchymisty velmi důsledně vypadal. Veliká gastronomická rovnice o několika neznámých vaří se v něm.

Panímáma v šalupu a modré tisknuté sukni mává nad ohněm vařečkou; co zatím pantáta kramář se stříbrným cvočkem v uchu — aby se mu nezapalovaly oči — v kazajce a s dýmkou „bradkou“ v ústech, spravuje velikou botu se stojatou leštěnou holinkou. Má v ruce sídlo a dratev; počíná si při tom obratně, jestiť ševcovina devátým jeho řemeslem.

Jedno děvče s vysmahlou tváří pere u potoka jakýsi pokus sváteční sukně, a rusý dlouhovlasý syn s modrou vojenskou čapkou šikmo a furiantsky na hlavě posazenou ukrývá prkénka s vlasinovými oky v blízkých křovinách za mostem, oživených hejnem stmaďů.

Po náspu jede osobní vlak, z první třídy vykukuje několik bizarně oděných pánů a dam na život kramářů.

Kramář mrsknul po nich jedním okem a zabručel si: „Jsou ti boháči jako krmmý dobytek; my ostatní z nich máme trochu užítku jedině snad po smrti.“ *)

t) Ipsissima verba!

A mruče šije dál na své botě.

Je sobotní odpoledne. Minulý úterek bylo svátého Jakuba.

Zítřka je v — ících pout'.

Nebývá o ní zle. Všaktě na čase již, aby se poměry zlepšily. Včera byl tam a tam jarmark. Kramářovic vydělali sotva na místo. To víte, zač pak letní

jarmarky stojí? Kramář ochraptěl, kramářka pod večer již jenom sípala — a přece se jedva chleba najedli. **Ďas to hospodářství — ted v polích ještě ani brambory nezrají; kde se nasytit?**

A v mrzutosti vleče se líně ten jejich život až ke čtvrté hodině. V tu dobu požil tatík poslední lžice z rendlíku; a zavolav na syna do trávy ke spaní se položivšího, aby také pojedl, bére se ke koni, aby ho zapřáhnul do vozu.

Protíraje si oči odnáší syn prkénko s vlasinovými oky zpátky do vozu, a vadí se, „že už nýčko ani ti ptáci nejsou, jako bývali.“

Již se kobercuje vůz polním úvozem.

Táta vede za řetězů koně, syn a dcera tlačí vzadu za klanící.

Matka klusá opodál za vozem, dělajíc cestou poznámky o nahodilých předmětech. Ostatně většinou cesty ticho. Po obou stranách vozu visí postranice ke krámu, z ostrouhaných tyčí sbité, a několik prken a latí kolébá se na řetízku pod vozem. Vzadu za vozem je otypka sena, pro ten případ, „kdyby se všechny provazy strhali měly.“

Starý táta v předu vyklepává dýmku rozhlíží se po obloze a klne každému mráčku, který nebezpečným deštěm hrozí.

Hodina ještě neuplynula, a již vylézá za kopcem červeně natřená cibulovitá bář věže — ické. Kobyla natahuje bystřeji zemlené nohy ... již jsou na kopci.

Kramář zadržnul, a pomalu smývá se vůz ke vsi, vydávaje pronikavé, piščí zvuky. Jedou rovně na náves. Ďas to vezmi!

Nejsou prvními.

Tamhle u fary od jakživa stává tatíkův krám, a dnes je tam už kmoťr.

„Ale kmoťre — většina kramářů si kmoťříkuje — vždyť já vždycky takto, tento.“

„Kdo dřív přijde, dřív mele. Neseperem se. Tuhle má prkna Římsa z Modrého Oujezda. Popostrě mu je, já povolím a postav si svůj krám mezi nás.“

Odtáhli prkna, ležící tam na znamení, že to místo je obsazeno. Vůz pomocí kmoťrovou vytlačili za krámy. Pepík, syn, vypřáhá koně, matka s otcem odepínají postranice na krám, dcera vyndává ostatní; především truhlík s kladivem a hřeby.

Na vsi se zatím mládež těší, že tu letos již osmý kramář, k tomu koničky, „bouda“ (panorama) — holá, to bude zítra slavná pouť!

Však běda!

Plahoče se s několika prkny s vozu sejmutými přichází občan Římsa z Modrého Oujezda (kde má svůj byt pro všechny pří- ne- i náhody) — i vidí kmoťra našeho, jak na místě původně jeho krám si buduje.

„Hej Pavle!“

Látro hromů! — Continuatio ad libitum, česká jedna poetika uvádí mezi básnickými formami také nadávky. Dle této poetiky zdá se, že jsou kramáři nárdkem velmi poetickým: jeden básnický „obraz“ line se jim z úst po druhém.

Přišla žena Římsová, — chytily se s družkou našeho starého otce — a to vše proto, že jim přebírali poněkud snad výhodnější místo na krám.

Vyčítají si.

„Tys krad.“

„Tys byl zase už v kriminále, když jsem já byl ještě malým hochem.“

Běda obecnímu sluhovi, který uslyšev podobné výčitky mezi ně se vmíchal, po tajemství pátraje! Jako na hromosvod svezla se pozitivní i negativní elektřina v podobě vády na hlavu sluhovu; a rutina jeho je tak nepatrná, že nelze mu požeňnaným ústům kramářským nijak imponovat. Obě strany se proti němu smířily. Obě budují na to po chvíli krám svorně vedle sebe, ba i po šňupci si nabízejí.

Národe holubičí!

Pěknější prkna, která mel kramář po stranách vozu a pod spodem, tvoří vlastní kostru krámu: Prkna na střechu — s vozu obyčejného sejmutá, vypůjčil si zatím syn ze sousedního jednoho dvorce. A když začínají zvoniti klekáni, strojí už kramářka lůžko pod krámem; široká dokola obtočená plachta zamezuje zvědavcům pohled do vnitřka. Na střeše nic.

„Snad dá Pánbůh, že nebude přšet,“ řekla kramářka.

Toulaje se jednou pod večer kolem krámů podobných zaslechl jsem tento velmi poučný rozhovor. (Sly- šeti bylo chrápání jakoby někdo pilou suky řezal.)

Otec: Ale, Mančo, ty chrápeš!

Manča: Já ne, tatínku, to pes!

Otec: Vyžeň ho!

Manča (beze všeho hledání): On tu není.

Je večer. **U blízkých koničků vesele hraje flašinet „při osvětlení“, co zatím u panoramy svůdně, ale marně láká vyvolává č k podívání se na umučení svaté Jenoféfy, při čemž je všecko z vosku, a každý kloub jako živý se pohybuje“. Ba ani „extra kabinet“ s několika frivolními obrázky neláká** — a utrápeně pláčí musy umění nad českým krajem!

II.

Nudný, v předešlém článku líčený život kramářů v několika hodinách nabývá barvitosti. Již od východu slunce je život na návsi v plném proudu.

Na několik hodin cesty z okolí sjeli se perníkáři se svůdným zbožím a jehlancovité střechy krámů jejich jedna po druhé zvedají se v plátěné nádheře do výše.

Sjíždějí se ševci, krejčové, čepičáři, baby s cukrovinkami, ovocem a okurkami, rasi se svůry na cepy, řemeny, bičí a koženými váčky na tabák i na peníze. Po půlšesté, kdy tu a tam rozespálá hlava zaspavšího vesničana z okna vyhlíží, honosí se náves již sváteční fysiognomií par excellence.

Však ani kramáři nelení. Rodina, kterou po cestách jejich stopujeme, dávno již vstala. Několik velkých, z vozu vytažených truhel stojí u krámu a osm ruk namáhá se s vykládáním zboží.

Syn byl zatím z plachty urobil přes krám povlak, přitloukaje ho hřeby padesátkrát již potřebovanými a padesátkrát narovnanými.

Táta vyndává množství archů modrého silného papíru, jež cvočky na prkna přibíjí tvoře takto základní draperii pro zboží, jež na to po prknech rozkládá. Na jeden kraj klade **dýmky, křesací kamínky, hubku, „praskáky“** (poněkud lepší kudly, druhy po šestáku prodávané), **špičky k dýmkám, plechová kapesní zrcátka, čepičky z hubky** pro mlynáře, **„slepé“ hodinky z olova, ditto z tumpachu** či jiného nějakého **žlutého** plechu, několik **knih** tištěných u Landfrasa roku tohoto, jako Doktor Faust, historie o Enšpiglovi, o Engelbertovi — jakési to odrůdě Robinsona, o „famelii“ Rožmberské atd. atd., vedle toho **„brumajzle“**, zástup **harmonik** a podobné.

Matka věší na šňůry, od postranic přes celý krám napjaté, nejvíce **toilettní kousky**, jako **pletené dětské čepičky s kokardami** z červených hedvábných stužek, strakaté vkusnější povij any, bílé, tkané **kšandy** s červenými růžemi, nitěné a bavlněné **rukavice**. Doprostřed na krám dali **prstýnky** olověné, mosazné a několik z talmového „zlata“, s kaménky i bez kamének, skleněné **korálky, růžence, brejle**, v nichž mohl svým časem na příklad Tycho de Brahe dělati moderního šviháka, **kostěné knoflíčky** jakož i všeliké druhy nitěných ke košilím a dřevěných.

Na druhém kraji pak vyložena pýcha dětí a naděje kramářova, pestře natřené **hračky**. Především červené **ptáčky, ditto trubičky, vřestíci hrušky, a psičky** s měchem, kteří mají tu vlastnost, že vesměs půl hodiny po koupi naposled zaštekli. Dále **drobounké kolébky, stolky, truhly, panáčky, koníky, kbelíky k tlučení másla a tak dále, jak zní jména celé té imponantní řady.**

Matka je první hotova. Když poprvé na ranní mši zvonili, vařila již v jakémsi druhu plechového samovaru „trošiček té bryndy“.

Kramář začíná se pomalu vadit.

„Když byl naposled v Havelicích na pouti, že měl prý v tyhle doby více strženo.“

Jen trp šedivá hlavo, ještě nepučí tvoje ratolesti; však ono přece přijde léto.

Hle, mladiství lvové vesničtí od pěti do osmi roků — a toč právě to hlavní obecenstvo našeho kramáře — poněkud ještě v neglizě, aspoň umouněná ústa a rozčuchané vlasy podezřele svědčí o tom, že majitelé podobných příznaků ještě nedokonalí svou slavnostní toiletou, — pravím, mladiství tito lvové ve sboru se blíží, prohlížejíce si systematicky krám po krámu.

Asi šestiletý otevřeba stanul před naším krámem; oblečen je pouze v nohavice o jedné šli a v košili.

Kramář mrsknul po něm okem a odhodiv sirku, kterouž si byl právě dýmku zapaloval, volá na hochy: „Vybral si něco študente!“

Kluk se rozpačitě usmál a dal se na útěk.

Zase se zastavil u krámu host — tentokrát děvčátko. Oči se mu lesknou při pohledu na blyštivé špendlíky, korálky a jiné třeť, kteréž by se Novoseelandským zajisté zdály neocenitelným pokladem.

„Jen dál slečinko,“ volá na ni kramář ukazujíce na červeně obarvený hrách, „spojený na způsob korálků k ozdobe na krk.“

„Já nemám ještě peníze,“ dí nesměle dítě.

„Čí pak je?“

„Toho a toho sedláka, tamhle co mají toho kohouta na chalupě.“

„Neškodí, jen si vzala; může přinést peníze „potom“.“

Děvče blaženě uhání s korálky domů, kde vypráví s pýchou, že ji kramář řekl slečinko. Co platna matčina zlost? Štěstí, že je dnes den tak velice sváteční.

Tak počala činnost kramářova — drobnou střelbou. Lstivé působení na děti musí učiniti počátek.

„Máš hubu jako kramář,“ není pak příslovní lživé. V malé chvíli odbyl taktó kramář několik čtyrkrjecarových harmonik, ptáčků a podobných jiných skvostů. Různé nemelodiózní zvuky na několika stranách se rozléhající svědčí o spokojenosti šťastných jejich nynějších majitelů.

Zatím je po ranní a znenáhla začínají se scházeti přespolní hosté.

Kramář vytáhl velikou harmoniku s měchy a hraje na ní některou časovou píseň á la „v květučím věku,“ „já tadjř nebudu“, anebo jiný „podařenější“ výkvět pouliční poesie české. Lidé zůstávají státi před krámem a poslouchají; kramářka ihned vybízí ke koupi. Kramář vesele cinká k písni své zvonečkem a toliko časem promluví:

„Jen si vyberou něco pantáto, vždyť je ta pout' jenom jednou za rok.“

Na to začne dělati vtípy. Slunce mu hřeje do chřtánu, což působí žízeň. Dcera musí záhy pro sklenici piva. Lidé pohlížejí na něj, jak pije; on však zablyskne se vtípem již dávno po novoročních poštovních knížkách oteřpaným.

„Takhle vytrubuje v Perkvandicích, pánové, ponocný dvanáctou,“ dí k usmívajícímu se obecenstvu. Po té dává do úst nepatrnou cínovou pišťalku a občas píská, kokrhá, a pak zase mluví.

Některý venkovan řekne mu, že je jako pták.

„Ano já jsem vzácný fťák, kdo by mne chtěl mít v kleci, potřeboval by více ke krmení než semenec a vodu. Dej Pánbůh zdraví, pantáto!“

A zase se obrátí k obecenstvu celému:

„Kdo co koupí, pánové (slovem tím kramář velmi okázale hází), než ten krám rozkopám.“

Vidí souseda s dýmkou, vyndá svou z úst a vybízí souseda:

„Pantáto, hodme si na fajfky,“ aneb na jiného volá: „Pěkně vítám na pout, pane otče.“

Zkrátka střelba na všechny strany. Děti kolem krámu stojící stěží jen od krámu se loučí. Tu a tam tahá některé matku za sukni. Kramář je shlédnul a již volá:

„Dopřejou něco, pajmámo, tomu hezounkému dítěti“ — (třeba by bylo dítě holou nestvůrou). Matka, aby před lidmi hanby neměla, volky nevolky u krámu se stává, ptá se na cenu, smlouvá; avšak tu přišla na pravého. Kramář volá všechny svaté s nebe, jako že je bůh na nebi, že nemůže; když však matka odchází, volá za ní přec:

„Tak si to věrnou, dej Pánbůh štěstí!“

Říká se, že sleví žid třetinu; kramář dovede sleviti polovici, při tom však se bude stále zařikati, že nemůže sleviti, že není žádným židem.

Syna v krámu není. Před hodnou chvílí již odešel a viděti ho mihati se v největší tlačnici. Hle zastavil jiného, svátečně oděného mladíka s nepatrným vyrážejícím chmýřím pod nosem. Kramářský synek, osmahlý jak praveno, s vojenskou jedpicí v týle, vypadá směle jako Vysloužilý voják, jímž také třeba je, ale výrostek, kterého zastavil, jedva je osmnáctiletý.

Mladý kramář jej oslovil:

„Kameráde vojáku, měl bych něco pro tebe.“

Mladíku vesskému to lahodí, že ho osloví vysloužilce tak důvěrně — ba což, však také bude jednou vojákem — kramář by tak neřekl, kdyby to nepředvídal. Kramář mladý vytáhne z kapsy břitvu podezřele starou.

„Neprodal bych ji,“ dí k chasníkovi ukazujíce při tom na své plavé strniště na bradě; „ale „potřebuju“. Nechci ji každému prodat; na vojně mi dávno říkal „fel“, abych mu ji „střelil“, tenkrát bylo jinak — dnes ji prodat musím; proto bych rád, aby přišla do řádných rukou.“

Chasník se trochu vzpouzí; v jeho nitru je kollise mezi nepotřebností a samolibostí, kramář však domlouvá a po chvíli putuje vyseptalá břitva do jeho kapsy, kdežto na vzájem mizí několik šestáků ve vácku kramářově. Dají si ještě ruce na vzájem, a pak mizí oba v tlačnici, každý ovšem s jiným pocitem. Kramář mladý

vytahuje jinou břitvu z kapsy, aby při příležitosti opakoval týž manévř, a tak si vesele vydělává nějaký ten groš pro svůj soukromý budžet. Jde schytra na svou oběť; ne bez znalosti fyziognomie lidské. Šviháku nabízí prsten, kuřáku dýmku, ba „nedbal by“, kdyby někdo i hodinky s ním si vyměnil, že se mu ten „fazón“ co mají, nijak nelíbí. —

4

Po té zastaví se u panoramy třeba před Genoféfou. S majitelem jejím patrně se zná, jet tento kočující národ spolu seznámen na mnoho mil v okolí. Majitel svaté Genoféfy dává mu připít, smluvili se, a kramářský syn vyvolává pak za malou odměnu třeba celé odpůldne před boudou v obou zemských jazycích, speciálně pak v německém, v němžto se chce před shromážděným národem zablýsknout. Slyšeti ho volat:

„Nur Zutritt meine Herrschaften, san schoen Sochen trindet.“

Táta se po něm neshání. Nepřijde-li v poledne k obědu, je tím lip — neubude.

„Však si už takový čahoun může vydělati ten kus stravy,“ myslí si laskaví rodičové.

Před krámem pak pokračuje tím časem starý kramář ve svých ctihodných průpovědkách. Je sám s dcerou v krámě ku příkladu.

Hned se ptá dcery:

„Kde je matka?“

„V kostele, tatínku; šla se pomodlit.“

„Já jí dám, té líné duši, svátým by prsty ukou- sala, ale nebude-li pracovat, nezbude jí přece nic jiného, než žebrota. Hned jdi pro ni.“

Kolem krámu jde právě stařec — patrně dědeček — s malým hošíkem; chlapec ukazuje dědkovi na krám; tento však odbývá ho slovy:

„Počkej, Kubičku, až po mši.“

Kramář zaslechnuv poslední slova ihned chápe se horkého železa, aby mohl kouti. .

„Kubiček? A to byl v úterý jeho svátek; nu — přeju ti, Kubičku, abys se zvedl po svém svátém patronovi.“

Vidí dceru ještě poblíž krámu i zvolá hned:

„Marie, že matku po Čertech z kostela poženu, nepůjde-li hned do krámu.“ Tak si umí dvousečný kramář krátit svůj čas; otázka tu jen:

„Kde tu nějaká povaha — když myslí plná kramářství?“

Však dále.

Před krámy je všude již dávno plno lidí, a náš kramář začíná vychvalovati některou specialitu ze svého krámu. Pro primo na příklad — „sibiřský (rozemleté cihle podezřele podobný) písek na leštění mosazu, tumpachu, pakfonu — a podobných kovů“. Na důkaz výborné jeho jakosti vyleští vedle stojícímu mladíkovi víčko u dýmky dokládaje, že to nic nestojí. Item mýdlo, zázračně, obdivuhodně, pomocí jehož lze šaty výtečně čistit, že jako znovuzrozené vypadají. Vedle toho má tu vlastnost, že je třikrát tak drahé jako obyčejné. Na důkaz dobroty namáčí kramář hadříček do „oliumu“ (nepochybně kyseliny solné) a spáleninu takto způsobou svým mýdlem, nepochybně na čpavek bohatým, rázem vyhlazuje. Dále kořínek z Indie, výtečnou to panaceu proti všem druhům bolení zubů; kteroužto bolest, jak známo, žádný doktor na světě neutlumí. Týž kořínek má tu vlastnost, že se rozpouští na ohni, také je nápadně podoben obyčejné hloupé pryskyřici, to však mu nikterak není na závadu. A konečně korunu všeho: výtečné, ba což dim výtečné, báječné černidlo na boty. Toto černidlo „může“ kramář ze své zkušenosti každému co nejlépe doporučit! Pouhá onuce postačí přy, aby vyleštila obuv černidlem tímto natřenou; vedle toho je připraveno z nejlepšího „materiálu“. Kramářka, kteráž byla s malou dušičkou v těle právě do krámu vstoupila, osměluje se podotknouti, že to černidlo dělají sami. Kramář ve šlechetném zápalu zapomíná na své dřívější hartusení, dotvrzuje slova manželčina, a na důkaz toho začne do černidla kousat! „Pánové (kterýmžto slovem, jak praveno, kramář velmi rád hází), to je vix bez vitriolu, žádná fabrika na světě nedává do něj tak dobrých věcí!“

Pro nás — at' slouží ke zdraví.

Však mezi tím, co se takto lidé kolem krámu tlačí, objevila se potají mezi vyloženým zbožím neveliká ruka, dle všeho dívčí, a tahá pozorně z krámu pár šedých nitěných rukaviček. Doba zdá se takto mladé zlodějce příhodnou, oba — kramář i kramářka zaměstnaní jsou prodejem některých vychvalovaných specialit, i řekl by člověk, že by jim kram nad hlavou ukrásti možno bylo.

Však chyba lávky!

Jako sup vyskočil kramář z krámu, chopil se asi šestnáctiletého děvčete a již vleče je ke krámu.

Ohromný povyk.

Se všech stran tlačí se lidé ke krámu i lají chtivě — nebyloť zde zajisté žádné jiné pohnutky ke krádeži — zlodějce.

Kramář počíná si zkušně.

„Pojďte se mnou k představenému,“ praví děvčeti.

Toto studem hořic pláče a prosí kramáře.

Však dobře znáti třeba taktiku kramářovu.

Davem lidu tlačí se ubohý otec zlomyslného děvčete a laje nezdařené dceři a přímo před zástupem ji tresce.

„Nedělejte mi ještě větší hanbu,“ dí přec prosebně po chvíli, „neudávejte tu hříšnici.“

„Pantáto, jenom vám k vůli,“ dí lstivě kramář zacházeje nazpět do krámu.

Otec vytrhl dceři rukavice a dává je kramáři nazpět.

„Ne, ne,“ dí kramář, „ty rukavice at si již podrží.“ „Co pak stojí?“ dí otec vyndávaje peníze z kapsy. „Tři zlaté,“ dí směle kramář, neboť k tomu směřovala všechna lest jeho.

Otec žasne, vzpírá se.

„Mně je to stejné,“ míní kramář, „nechcete-li, půjdu to udat. Snad vám je kriminál milejší.“

A se slzami v očích, s třesoucí rukou, vyplácí otec tuto pro něj značnou sumu, přesahující asi pětkrát krámskou cenu nitěných rukavic.

Za hlučného hovoru všecko se rozchází a záhy osiřel krám lstivého našeho hrdiny.

Hle jak je vesel: dnes má spokojenou pouť; teď již čerta dbá, přijde-li kdo pro nějakou maličkost čili nic; rukavičky vynesly několikanásobný výdělek a proto rozjařen zas se chápe harmoniky, ale nikoliv aby jiným hrál, nýbrž sám sobě.

Je po velké; pouť převalila se přes kulminační svůj bod. Dle jména . r“á ještě tak do tří, čtyř hodin, avšak již na požeňnaní schází se menší zástup lidí, a po třetí hodině náves pomalu se prázdní.

Prodavači skládají.

Však u našeho krámu postrádá se již drahnou dobu patriarchy, matka s dcerou sama v něm, syn odporučuje dosud několika klukům, jež tituluje „veleváženou společností“, boudou se svátou Genoféfou; jenom otec — otec schází.

Na štěstí není ves veliká.

Náhle objevila se na odlehlém místě vísky jeho postava, prohýbající se pod tíží starých dveří, jež nese. Jde k ukryté stodole, kde má postavenou polorozbitou bečku; na tu klade dvěře a záhy obklopuje už pomyslnou tuto konstrukci malý zástup vesničanů.

V jejich středu kramář — huba mu jede zázračným způsobem. — Hle tuto máte vesnické Monaco v relativních ovšem mezích.

Staré dvěře jsou pověstným zeleným stolem, místo pověstných polije na nich papír se šesti obrázky; rouge et noir je šest ploch kostky opatřených těmitěž nákresey jako onen papír, — kramář je bankéř i croupier; a celý ten krám je past' na kapsy pošetilců zrovna jako pověstné herny v známých místech.

Místo oslňujícího osvětlení a hudby pronáší kramář své vtipy, místo demimundu mluví kramář frivolná — sprostáctví, zkrátka tu máte celou paralelu mezi velkou hernou — a mezi českým triviálním „vorlíčkem“.

Konec je u obou stejný: tam vyhrávají pověstní bratři Blancové, zde kramář — co se vášně týče, ta u obou je stejná. Zde čeledín jako tam statkář, oba jsou v zápalu a oba poslední krejcar dávají do osudné hry. Tam končí hra někdy samovraždou, zde rvanicí, — a nebývá vždy ten, jenž zvítězil — bankéř — kramář. Však dosti té násilné paralely! Poněvadž je u stolku takto improvizovaného život dosti hlučný, naslechnu s přivolením čtenářovým blíže. Mechanismus hry směle mohu předpokládat! za známý.

Šest obrázků představuje dvojhavého orla, ptáka na větvičce, růži, ženskou, venkovana, a bílého koně na dvou nohách vyskakujícího. Tytéž obrázky jsou na kostce; obrázek, který po vržení kostky na povrchu leží, vyhrává, a sice za krejcar pět krejcarů. Však obrázků je šest, jaký tedy div, že kramář jen zřídka kdy prohrává.

Po čas hry nemají ústa kramářova ani okamžiku oddechu. Všechna pak řeč jeho propletena je nemotornými rýmy. Průpovídky tyto jsou jaksi národním dědictvím všech kramářů; neslyšel jsem aspoň u různých jednotlivců věcí hrubě se lišících.

Ke hře vybízí se slovy:

„Tak mládenci, jen s kuráží, at to běží; vorlíček, ptáček, kobyla sedláček, panna růže všecko zmůže; jeden dva tři čtyři pět, robota bude zaplácena hned.“

Při tom klepe kramář kostkou o dřevěný talířek. První hráč vsadil svůj obolus.

Na sedláka, t. j. na řečeného již venkovana.

Kramář ihned mele hubou:

„Sedlák, sedlák, — Tonda Kvasničku — Sedlák je boží stvoření, nakoupil selce koření.“

Noví a noví účastníci sázejí; každý vklad provází kramář průpovídkou mnohdy takovou, že by se granatýr nad ní začervenal; konečně zbývá na př. prázdná toliko ráže.

„Ty můj poklade, zůstaneš prázdný,“ improvizuje kramář; „kytice! kytice; pět tolarů bere, kdo vyhraje, s kuráží mládenci!“

Poslední krejcar zaleskne se ve své umouněnosti na růži, kramář zvolá „hop“, hodí kostkou — a za všeobecného napnutí vyvolává: „kobylnka, kůň, komu patří — jeden dva tři čtyři pět, robota zaplácena.“

A dále víří hra!

Jednoduchá na pohled, ale viděl jsem již nejednoho chudáka, který dal v ní v šanc poslední cennou svou věc — i do oděvu to někdy zabíhá.

„Musím vyhrát!“ zní to nejednou furiantsky; ale štěstěna pronásleduje zde hráče zrovna tak, jako v herně pravé.

Než vari, kramáři, vari!

Po návsi kráčí četník, a již shlédlo oko jeho tvou banku. Sauve qui pent! Na třicet kroků přišel četník až k hloučku hrajícímu, v tom shrábnul kramář peníze i hru — a mžiknutím mizí v sadě za stodolou.

Marně se ptá „spravedlnost“ po jménu kramářově! Je to kramář, — kdož se po jménu pídí!

A mládež, jako nejednou roj vlaštovek krahujce pronásleduje, uhání za utíkajícím kramářem, volajíc na cetníka „tuhle je“ přes všechny kletby kramářovy.

Však nestává se tak snadno, aby byl postižen; náhle zmizí v některé kůlně a marný jsou všechny nástrahy. Sem až sledujeme život kramářův!

Konec nedělního dne tohoto nemá již zajímavosti!

Zase noclehují kramářova rodina u krámu; a časně ráno, když první paprsky sluneční vízku kostelní zlatí, rachotí již vůz jejich dále do širého světa.

Pisatel pak nemá za to, že by k řádkům těmto epikrise nějaké bylo potřebí.

Čeští komedianti.

I.

Mluvme si nyní již jakkoliv pohrdavě o našich komediantech, vysmívejme se jim, přezdívejme jim — jedno zapřítí nemůžeme: že jsou milou a živou upomínkou na prožilé mládí. Necht' na kothurnu tak zvané vzdělanosti stojící moralista esthetické mráčky před nimi dostává, necht' kulturní historik mluví si o nich jako o přežilých treskách čehosi byvšího, necht' uzná, že jsou pozůstatkem polovzdělanosti — aniť již jen děti baví, necht' ethnograf nazve je třeba kočující odrůdou národa jinak kulturního: jedno zapřítí nemohou, že komedianti naši jsou jedním z nemnohých našich **typů národních.**

Vlaši mají pravda své marionetáře — své komedianty, francouzští komedianti jsou známi z celých spisů a pojednání — naši komedianti, třeba o sobě cosi nepůvodního, vzácným jsou příkladem vývoje živlu cizího na půdě odloučené. Tak jak jsou u nás, vykryštovali se zajisté jen u nás.

Naši komedianti jsou národ v národě. Nevím, neodpověděl-li by některý z nich na otázku: jsi Němec anebo Čech? slovy — „jsem komediant, — **komediantství mne živí, ale ne češství, proto jsem napřed komediantem.**“

Tak se tedy stali charakteristickými jako celá třída.

Dobrý Lavater pravil, že řemesla a odborná zaměstnání mají svou vlastní odbornou fysiognomii.

Lavater se leckdy mylil; o ubohém krotkém Gleimovi ku p. řekl, že je to zloděj, loupežník a pokrytec,

— ale povšechně řečeno, v svrhu položeném tvrzení nelhal. Komu nedostačí k poznání komedianta malý náčrtek, pouhá třeba kontura jen poněkud dovednou rukou kreslená, ten, řekl bych, neprožil mládí své na českém venkově. Ten jich nezná.

Ctu vždycky v tváři komediantově jakýsi nádech geniálnosti podobný asi, jaký vidáme na podobiznách slavných mistrů vlaských, jen že se k nádechu onomu poji velice pečet' **světoobčanství**. Dlouhé, obyčejně černé vlasy, opálenost a osmahlost doplňují tvář onu na originál. A k tomu ten ostatní kroj — poloměstský, polovesský, ale vždy ošumělý, čepice s prýmkou a kokardou anebo absurdní nějaký klobouk pomyslného tvaru, spojeno vesměs s nenuceností, barví a doplňují souladně vzor náš na originál vysoustruhovaný.

Společného dále mají cosi s Ahasverem — den, dva, snad tři na jednom místě — vedlo se jakž takž — zůstat? — Nikoliv, „putuj!“ zní to v duchu patriarchově

— a jdou dále. Divně to ostatně putování. Dovolím si je následovati.

Hle, jdou celou silnicí na šíř. Obstárlý patriarcha rodiny s bičem v ruce jde s matkou v čele, za nimi teprve vůz; za vozem několik dětí ve všech stupních velikosti. Nejmenší neliší se valně od sebe velikostí.

Děti pohánějí čuně suché, ozdobené kroužkem drátěným v rypáku a přivázané za tento k vozu. Chudas je suché tak, že srovnávající anantom přímo šest pověstných násadců svalových na hlavě by vyčisti dovedl.

Toliko vůz poněkud slušně vypadá. Na tom si ostatně dá komediant vždy záležitosti. Je zeleně natřen, pokryt bílou na obručích nataženou plachtou.

„Nejsem inženýr,“ říká komediant, „ale vsadím se o kobyly, že je plachta nahoře rovná jako když bičem šlehne!“

Za vozem otýpka sena a dva pestré bubny, větší a menší, na konci vozu na prkénku nápis: „My cestujeme s bohem . . . léta Páně . . . Matěj Kratina z Plánice.“

Po jedné straně vozu je červeně natřené bidlo, technicky zvané „persiánskou štanglí“, a akrobatickým účelům sloužící. Několik menších bidélek a latí, k budování scenia určených, platnou persiánské štangli prokazuje společnost.

Nejstarší syn s opatří v ruce řídí herku, v příznivějším případě dvě. Jedna nebo dvě, ostatně každá z nich je důstojným doplňkem k čuněti za vozem.

Ubohá taková herka! Sám bůh ví, za jaký halíř na některém jarmárce koupená, na cestách musí táhnouti až klopytá; sotva dojede do přístavu, kynoucího znakem smřčinového věnce nad některou vesnickou chalupou, již sloužití musí jako křepká Rosinanta, primadoně, na ní při ohlášení k vůli většímu dojmu jedoucí a při představení samém ukazují ji co vzácnost. Jmenuje se obyčejně pak „Hanzl“, počítá, ukazuje na mlsné děti a dívky, které milence mají a podobné jiné vlastnosti, jež jí k ukazování neúprosná rákoska principálůva naznačuje.

Čerstva to s karavanou tou nejde. Nač také? Do večera jsou na místě, herka beztoho valně nemůže, a děti? Ty necht' si hladem pokřikují; však je otužilost také pěknou cností.

Dejme tomu, že je potkáte na večerní procházce; předpokládám, že jste jako venkovská honorace slušně oděni. Hle, nezná vás a přec již smeká „glava čeledína“ klobouk svůj a pozdravuje uctivě.

„To nemůže škodit,“ soudí asi, „pán — dobré oko — přízeň vždycky dobrá.“ Šikovnější dítě poprosí o nějaký ten „nový“. — Starý to sice v repertoiru nemá, ale je paedagogem, má-li dítě k něčemu vloh, nekazí je záповědí.

„Hísta!“ zaprásknul bičem a zatáčí do vsi. Hledá hospodu? To a komediant! Ve svém kraji jezdí od maličkosti; ptejte se ho a poví vám nejen o hospodě, ale bude-li třeba, všechny podrobnosti o rodině. A žena jeho také; **však komediant bere si jen komediantovu dceru za**

manželku.

Směle vjíždí do známého nádvoří. S čepicí a bičem v rukou rovně do šenkovny.

„Pámbu dobrej večer pantáto, pěkně bych prosil přes tu boží neděli, však víte člověk rád, — a bože ta děťátka rostou, a paňmáma pořád ta stará. Říkám: kudy přijdu, nevede se lip jak hospodskému (třeba) ve Lhotě.“

Na místě hrubě nezáleží, úvodní řeč je více méně všude stejná. Nu dobrý pantáto, dobře věda, že by mu s krku nešli, ani kdyby je hned „nevzal“ — mlčky (někdy po postěžování) svoluje. Jinak by přišla žena komediantova, děti, celý rod a všechno bude prositi. Ten výdělek je pravda malý, ale každá řeč je marná, kůň je už v maštali.

Co otec vyjednával, je syn již o výsledku debaty tak přesvědčen, že zcela klidně vypřáhnul koně a spokojen ku žlabu jej postavil. Kus sena, co bylo za vozem, „založil“, po případě přiškubnul kousek trávy hospodského kusům a herka má večerí.

Nevědomý by se hleděl nyní obeznámiti s terrainem. Je však komediant nevědomým? Chraň bůh! Blaze mu. Neporoučí a všechno to jde v obvyklých již kolejkách. Matka chystá nějakou tu večerí. Nejstarší dcera přisedla k hospodské ke kamnům na stoličku a loupá s paňmámou bez pobízení zemčata; všechno ad captandam benevolentiam.

Největší syn vytáhnul z vozu udici a jde k potoku. Chlubivá se před jinými:

„Což vy na vaší udici — ale já mám Bakovačky, to je něco jiného než vaše — však také jsem dal za jednu čtyry krejcarý.“

Ve skutku je to jedna a táž, ale nejednou si chtivec udici podobnou „vymění“, kdo pak táhne na dobrém konci, pochopí každý.

Jiné děti jsou holdem po vsi a opět jiné popelí se před vraty hospody. Už i ta mládež má svou přichuť, svůj ráz, otrhanost a uvědomělost s jedné strany, snědá barva obličejů a pružnost s druhé dostatečně je liší od přihranatělých dětí vesských. —

A po vsi? Zvěst o komediantech letí mládeží jako bleskem. Několik hochů poznalo je po bubnu za vozem hned jak jeli po kopci, a již se to šíří: „Jedou komedianty!“

Matky se zlobí, děti se radují. Které má volnou půdu pod nohama, běží k hospodě. Proč? Ta otázka! „Vždyť jsou tu komedianty,“ a to stačí: **Již se setkali — děti nekoketují, hned in medias: „jak se jmenuješ,“ „odkud jste přijeli?“ a alou za humna.**

„Dej mi kousek,“ prosí komediantské dítě šťastnějšího po plné hubě žvýkajícího soudruha vesského. Dostal. Líná huba holé nešťěstí. Jiný vytáhnul ořech. „A my je tak potřebujem pro naše zvířátka!“ „Zvířátka?“ diví se hoši.

Ve skutečnosti je to kůň a zmíněně čuně, v nejpříznivějším případě morče. Komediantský potomek nedá se však mýlit.

„**My máme opičky,**“ chlubí se. Vlastně ji mívá jen tatínek, když je lepší příjem.

„**Ukaž nám je,**“ zní to ve sboru. Majitel ořechu vzdává se s nímou resignací svého majetku.

„**Já nesmím,**“ brání se lhář, „tatínek by mne mnoho bil.“

„Oni kousají,“ dokládá menší bratr.

„**Já za to udělám kozolec,**“ nabízí se starší na odškodněnou. Úředně říká při představení tatínek „kotrmelec“, ale v populární řeči nestydí

se děti za název vesský.

„Udělej,“ zní to ve sboru opět; a hoch již se svíjí po zemi.

Je hotov, děti se dívají, zkoušejí to po něm, natloukli si hlavy, jeden kopnul druhého při otáčení do zad, — a rvačka v zápětí.

V tom však zní tu z úst matky na zápraží hospody „k večeri“ a tu vále přátelství. **Děti komediantské** v jednom skoku k domovu. Dim k domovu, u komediantů římské, „ubi bene ibi patria“ více než kdekoli jinde má platnost. Vesské děti v němém udivení za nimi pohlížejí; však jsme nebyli jinými. My považovali vždy komedianty za něco vyššího, my přikládali jim vyšší tělesnou sílu — také nebyla nikdy rvačka mezi námi a jimi.

Kluk desítiletý, jež jsme kdysi z vlastní dýmky kouřiti viděli, tím více v úctě nás utvrdil.

Vždy nejpokročilejší z nás přivedli to podtají **(a on kouřil veřejně)** sotva na dřevěnou, do klokoče vyvratanou dýmku a na listí ořeškové co surrogát tabáku a bylo mu již čtrnácte let — a zde desítiletý beze strachu pohodlně si dýmal; jak jsme si ho neměli vážiti? —

A k tomu ke všemu, říkávala nebožka babička, že komedianti ledva narozeným dětem již kosti lámou, aby ohebnějšími byli.

Pravda, budilo to v nás ducha pochybnosti — ale babička to přec musí lépe věděti, říkali jsme, a nejeden pak „šťastným“ komediantům záviděl. Jen ať někdo uváží takový život, volnost — žádná škola — takové umělosti. Nebylo divu.

Tatík nejí s dětmi. Však je bez toho jenom nějaká plebejská polévka s brambory na pospas, a o tu nestojí. Později s matkou požijou kus chleba, pantáta hospodský naleje sklenici piva a bude večere. Vytáhnul z vozu voj. Naložil ji na ramena a kráčí pomalu ke kovárně. Již je u ní. Voj stává venku, do vnitř vchází s prázdnem.

„Pozdrav Pánbůh, pane mistře!“

Venkovan řekne: „Kubo, Jirko, kováři,“ sprostší jen nanejvyš „mistře“, komediant pravil „pane mistře!“ To lahodí.

„Jak se vede? Dobře, říkávala pámbo zdraví dá; pan švakr zdrav? Ani jsem ho ještě neviděl.“

Vytahuje skleničku s tabákem z kapsy u vesty, podává mlčky kováři. Je-li někdo cizí v kovárně, i ten dostane šnuc. Všude se mají dělati příznivci.

„Pane mistře, směl bych prosit — formánek (veliký hřeb vpředu voje) se mi vyrazil — ztratil jsem ho, mám s sebou své železo,“ vytáhne při tom staré kleště a staré kladivo z kapsy.

„Až v pondělí,“ myslí kovář. „Je po slavení.“

„Ale pane mistře je to jenom drobeček — maličkost, jsme s tím hned hotovi.“

Kovář volky nevolky zakládá železo do žhavé výhně. Komediant přinesl voj. Na to hned se chápe měchu a dmýchá.

Když se železo rozzhavilo, chápe se perliku, přitlouká a pomáhá jako vyučený kovářský. Smolu si našel. Očernil všecko k vůli lepšímu vzhledu sám, pana mistra šetřil.

„Jsem dlužen, pane mistře?“

„Nechte to, až toho bude víc!“

„Pánbůh zaplať, Pán bůh dobrou noc, pozdravujte pana švakra.“ A již ubíhá za šera k hospodě. Na modrém nebi lesknou se již hvězdy.

V hospodě prostřeli několik oteplí slámy (je léto) na mlat do stodoly; stará honí menší drubež na kutě. Snad starší jen mají právo s otcem ještě za stolem v hospodě posedět. Hovoří se s hosty.

Pozdě v noci teprve lehají ostatní na mlat — všecko v adamské neženantnosti. Také dobře!

II.

Nastalé jitro nedělní uvítalo celé zástupy svátečně oděných venkovanů u kostela vesského. Bylo na ně počítáno. Od samého rána, sotva že se slunce zvedlo, hmoždil se starý komediant se svými věrnými. **Přivlekli pavezky z různých dvorů vypůjčené, paní máma přinesla provaz, jeden z hochů motyku, jiný náručí praporečků:**

hemží se to na ploché návsi jako roj mravenců. **Pavezky byly čtyry. Spojili je dvě a dvě; každý pár ve způsobu litery x, jehož hořejší část proti dolejší je nepoměrně malá; přes tyto kozly upevnili láno, postavili všechno do výše, zatloukli co možná pevně, a základ je položen. Jeviště stvořili tím způsobem, že koštětem umetli písčítý kus návsi pod aparátem z pavez. Přinesli několik židliček a dali přes ně prkna z vozu pantáty z hospody; bude to sloužit jednou za „první plac“ pro ušlechtlejší obecnost. Na konec rozstrkali hejno červenobílých praporečků po kůlech i nahoře po pavezách, však ne zcela bez vkusu.** A tak nezvonili ještě ani poprvé na mši, když se rodina již u snídaň na hospodě opět byla shromáždila.

Po snídaň odpočívají; již dnes pracovali a nemálo. Že je neděle? Bože, co škodí? Necht' si venkované oblékají šat sváteční, ať si nepracují; starý komediant se takto nezdá, ale zná mysl lidu velmi dobře. Ví, jaký dojem dělá zbožná mysl. Proto hází Pánembohem a všemi svatými jen což, ale v kostele byl naposled, jak nej mladší dítě křtil.

Minula ranní, zvonili již na velkou; a rodina komediantů zase bez komanda u práce. Matka připravuje šaty a různé trety k odpolednímu představení. Starý vytáhl z vozu ošumělou patronu z tuhého papíru slouživšího druhdy za obálku u některé homole cukru. Je v ní vystřiháno několik vět, písmeny jsou lapidární, pa straně jsou arabské zdobící, jako evoluce na persiánské štangli, skupiny gymnastické atd. Je to patrona, kterou tisknou se různá pozvání, patrně v jazyku českém. Co do pravopisu nepřiznávali se před lety komedianty ani k Jungmannovi ani k Nejedlému; za našich dob je brusy jazyka českého ani dost málo nematou.

Tekst na pozvání bude asi tento: „Pozvani k dnešní umelecko-telocwicne zabawe.“ Pod tím je hvězdička, načez pestrý program. Dole stojí „jeviště“, na lístek připiše se tužkou v „powedomosti“, potom „wstupne“, to nechá se prázdné, a „začatek“ také. Hospodský půjčil k práci té klukovu lahvičku s inkoustem; a starý komediant namočiv vyšetpal štětec do inkoustu potírá patronu zkušenou rukou podložil půl archu čistého papíru. Dole pravda je připsáno, že žádá se za uctivé (!) podržení a uschování toho pozvání až do odjezdu, ale co naplat. Čerta dbají lidé na to, ztratili se dokument tak závažný čili nic. Starý je hotov. Tedy půjde někdo s listy takto vypracovanými po pánech. Ať jde kdokoli, Demosthenovou výmluvností plýtvati nemusí; v rodině uchovala se stará fráze: „Taky budeme prosit“ a je dobrá. Víc věděti nepotřebuje, kdo chodí zvát.

Dvě nebo tři **děti rozběhly se bud po vsi kde jsou, anebo putují do blízkých míst sousedních.** Snadno uhodnout! jejich účel. Tu **žebroň** o kousek sena, tu o kousek jetele pro toho konička, tu o něco starého, tu o plénku pro malou sestřičku v peřince, o zeleninu do polívky, o trošek mléka, krejcar — zkrátka více méně o celý technologický slovník. A umí žebroň! Chraňte se je odbýti. Kde to jde, slibují, že pustí darmo na komedii, jinde se nehnu ze dveří, zavrou-li před nimi jedny, přijdou druhými, skoro nemožno se jich dohlížet.

My mluvili až dosud o jedné rodině, nastává chvíle, kde nutno se opravit. Jediná rodina všem účelům uměleckým nedostačí; ostatně by to bylo pouhé jedění chleba s chlebem, kdyby rodina sama na sebe se obmezila. Najímán bývá člověk nový, za jakých podmínek žádná lidská síla výzvědeti nemůže.

Týž je obligátně zamilován do nej starší dcery, byl vojákem, má černé vlasy, hraje o představení paňácu a troubí na křídlovku. Vedle toho mimochodem musí znáti asi mandel řemesel druhu nejrozličnějšího. Nationál člověka toho známe, schopnostem jeho pak ovšem diviti se musíme a budeme.

Velká započala. Před chvílí seznámili a v malém kostelíku se lidé tísni. Kdo přišel pozdě, stojí venku. Ženské usedly v modlení pod lipami u svátého Jana; muži stojí u dveří chrámových kolem zdi. Mají klobouk či čepici v rukou před ústy a baví se. Kdo jde kolem, podoben je kritice nemálo přísné. Během té doby nastala v rodině komediantů změna. Panímáma uvolnila za vozem oba bubny, napřed menší, potom větší; tatínek ladí je, poklepává na ně, stahuje a uvolňuje zděje. Také koně vyvedli z mašale; je vyčištěn a v hřívě zapleteno hejno žlutých pentliček. Také mu dali modré porouchané sedlo na hřbet. Dorostlá dcera obléká se do zvláštní, bohužel již hodně sešlé toalety. Má růžovou krátkou sukýnku, jakýsi surrogát tricotu na nohou, a potom modrý živůtek. Vlasy vypleteny jsou do zvláštní

nemožné fazóny. Princípál vzal na se černý pás, na nějž věší buben a připravuje se k pochodu. Zatím vyluzuje na bubnu několik smělych passází z netrpělivosti. Jeden ze syntů, hezky již dorostlý, as patnáctiletý, má také tricot, velice invalidní, a kolem kyčli červený cár s třepením. Uvázal si chůdy k nohou a zatím sedí. Paňác (bez úřední toalety) profukuje vyčištěnou křídlovku. V tom přiletěl menší kluk mezi vrata. Zavolal „už“ a shromážděným sborem jakoby jiskra byla proletěla. Rázem vyšli z nádvoří, panimáma chytila se velikého bubnu a tuče za ostatními. Ledva že je dohonila, počal již princípál na buben drmoliti a panimáma přitloutka, co jí síly stačí do potrahané škáry na velkém bubnu.

Není veliká umělost potřebná k umění panimámy, kdož by neznal těch sedm nárazů věčně se opakujících? Bajazzo přisadil troubu k ústům a spouští starý, obnošený Holštýnský marš. Bubny ho provázejí a mladý na chůdách vykračující umělec pomáhá aspoň na oko foukáním do koštěte, do něhož byl malé dřívko zastrčil. Primadonna na koni, s bičkem v ruce, jede mlčky.

Na návisi hromadí se válem lid vycházející z kostela — však je byl vyzvědač komediantů svým „už“ již signalisoval — i čekají vespolek na blížící se komedianty. Málem se mají tito co prolatit!! Chvilí řinčí ještě trouba, zní bubny, pak ustali všichni a posluchači — intentique ora tanebant. Patriarcha odkašlav a pohladiv vousy prohodil tato plamenná slova: „**Všem pánům v vědomost se uvádí; při tom se uctivě zvou na dnešní adleticko- (athleticko) tělocvičné představení s tanci, prostocviky a bengálským ohněm (který se ale pro malou společnost dávatí nemůže), ku konci veselá pantomie čili němohra. Jevišťe pozůstává v povědomosti. Začátek po svátém požehnání. K čemuž celá společnost se uctivě zve.**“

Rrrr ... a bubny v to zavířily na okamžik, načež se klidně odchází. Donna na koni opět pokojně jede, i dělá při tom maně pohyby vyseptalou rákoskou. A tak mine jedenáctá, odbije dvanáctá a zvoní se brzy na požehnání, leč bez tlukoucího srdce čeká rodina komediantů na představení. V poledne se mnoho nejl, odpoledne je práce, a „je-li člověk najeděný, špatně dělá tělocvik,“ dí požehnaná ústa otcova. Sezvánění na požehnání vlilo do nich trochu života, odnášejí posloupně na jevišťe **flašinet, starý čaloun, talíře, koule, persiánskou štangli a podobné jiné k představení nutné věci.** Všichni takto nezaměstnaní se oblékají, mají bílá, ošumělá, snad z diluviálního útvaru pocházející trika, kolem beder pestré cáry, jediný starý jako znak vladářský stužku má kolem vlasů obvázanou. Zatím si ještě přehodil kabát přes sebe a vzal klobouk na hlavu, po požehnání musí ještě udeřit na buben, a tu nutno vystoupiti přece v kabátě občanském.

Konečně je po požehnání. Starší odešli k domovu, mládež, jak útlá tak dospělejší, hromadí se kolem jevišťe. Děti zámožnějších rodičů sedí v předu na improviso- vaných lavicích. **Každé drží s tlukoucím srdcem dva krejcary v rukou, co zatím stará komediantka zapřísahá každého, že pod tři krejcary na prvním místě seděti se nebude.** Někteří se odvolávají, že jim ráno slíbeno bylo, že smějí darmo na komedii, ale sliby jsou chyby. Ostatně je i ta mládež již ukrutně nevěřící, tři krejcarů nikdo nemá a přece se ani jeden ze sboru nehnu. Stranou stojí několik docela podezřelých fysiognomií, náležejících „lvům“ vesnického sboru uličnického. Peněz nemají — za to ale dobré nohy. Já myslím, že je účel jich jasný.

Představení ale dosud nepočíná. Matka dosud vyluzuje na kolovrátku bolestné valčíky a ukrutně pochody, jeden z chlapců zatím intonuje na buben. Třeba by bylo piano, tříská přece do bubnu jako šílený. Počínání jejich říká se „svolávání“; jiného terminu pro jednání takové řeč nevytvořila. Konečně sehráli několikrát, „v květučím věku“, a „kdes kukačko . . .“ a byl konec. Mělo se k počátku představení. Starý komediant vysléknul kabát pokynul, buben ustal a flašinet do- zvučel.

„Vážená společnosti,“ počíná princípál vystoupiv na umetené jevišťe, „předvedeme nejprve některé indiánské tance.“ „Bajác!“ zvolal náhle po kratičké přestávce. Nic. Ještě jednou „Bajác,“ (komediant říká uhlazeně tak, místo obvyklého u lidu paňác), a zase nic. Naposledy. „Bajác, kde vězíš?“ „Ěe,“ ozývá se to za publikem, co zatím mládež se směje, „já nemohu, já nechci.“ „A proč nemůžeš?“ „Já tu mám holky okolo sebe.“ Poplašená děvčata vesská se zděšeným křikem od něho odstupují. „A jaké jsou ty holky, bajác?“ ptá se suggestivně princípál. „O moc krásné, pane princípál. Jedna má pleš, šilhavé oči a červený nos, druhá je hrbatá.“ Zase smích, tentokrát u dorostlých. „Já ti nyčko jednou pro vždy poroučím, abys ihned sem přišel.“

To ovšem je rozkaz velice kategorický. Také bajác jde. Má na hlavě plstěnou čepici, kterou si, jak známo, byl od něho vypůjčil Tremolini v princezně Trebizondské. Cestou zakopnul se o stéblo slámy a upadnul. Zase smích. Paňác zvednuv slámu prohlíží si ji.

„No půjdeš nebo ne?“ „E vždyť již jdu!“ — Nedbale vystoupil na jevišťe. „Jak pak se říká, když přijdeš před váženou společnost, hlupáku?“ „Hm — já bych jedl!“ (Paňácův vtíp in ovo vůbec je, že by vždy jedl a za každou podmínkou.) Vděčné obecenstvo se ale již zase směje. Princípál pozvednul nohu, plesnul se' přes ni a při tom zavadil o paňácu — má to vypadati jako rána, ostatně paňác již také křičí. Princípál se tváří, jako by se zlobil! „Co chytáš lelky?“ „Jaké knedlíky?“ — ptá se svému programu zcela důsledně paňác. „Pitomče! Zdali pak víš, proč jsme sem přišli?“ „Abychom pili, jedli, dobře se měli, a ku konci zpropitné dostali.“ „To bys ty bral, ty lenochu; dřívě musíš pracovat, pak ti dávám povolení, abys si od vážené společnosti vyprosil nějaké zpropitné čili diškereci! Ted ale provedeme některé španihelské a indiánské tance!“ „Lívance?“ — Smích v publiku, — vděčnějšího obecenstva málo je, jak ono, jež naslouchá „vtípům“ paňácovým. V tom flašinet již s bubnem započal. Dva

členové rodiny na chůdách ve zvláštním kostumu provádějí španělské tance. Španělské ovšem pro to, poněvadž Španěl nikdy tak netančí. Paňác se jim posmívá, nápodobuje počínání jich svou plstěnou čepicí. **Stará zatím vybírá povinný obolus ve zvláštní plechový přístroj, polou otevřený to talíř, a polou zavřený, aby nikdo neviděl, co již se vybralo. Je to moment, ve kterém „muži podezřelých tváří“ mizí za rohem, aby vrátili se, až příznivější vítr nastane; příznivější tenkrát, až nebude stará komediantka vybíratí.** Zatím se umělci na jevišti jako civky otáčejí. **Takto se platí po dvou, po třech krejcařích, jen někdy to zazní za všeobecného ticha: „Sáhnou hloub do kapsy, chasníku, či panenka.“ Avšak naturalie vyloučeny nejsou.**

Přestávka. Nastává jiné číslo programu. „Bajác, ted provedení některé prostocviky vespolek,“ volá princípál na paňácu. „Vdolek? To radš dva, ale af jsou s povidy!“ Vzkřiknul dostav šňupku do nosu. To jen tak bylo k osvěžení myslí. Rodina dětí již provádí kotmelce, skáče, leze starému po krku; pak přistoupil také paňác, dělají malebné skupiny s praporečky a flórem.

Představení zkrátka v plném proudu; různá čísla programu rychle se střídají. **Chození po provaze, házení koulí, talířů, stavení židliček po případě i celého pluhu na zub, atd. atd. odbývá se v nej různějších variantech.** Vtipy paňácovy pohybují se stále v šabloně svrchu naznačené. Jedině naposled bylo veselé intermezzo; veselé totiž pro toto obecenstvo; jak by to na jiné působilo, nedá se tak snadno uhadnout. Sebral totiž paňác několik kluků, ryzcích to typů, talentovaných, jen ne k dobrému a přivedl je na jevišťe. Jindy jsou hoši pravda čilí, ale na jevišti vypadají neohrabaně. Paňác učí je vykračovati. Napřed nastavují pravou nohu, potom levou, zprvu pomalu, pak ale rychle,

Nastává jiné číslo programu. „Bajác, ted provedení některé prostocviky vespolek,“ volá princípál na paňácu. „Vdolek? To radš dva, ale af jsou s povidy!“ Vzkřiknul dostav šňupku do nosu. To jen tak bylo k osvěžení myslí. Rodina dětí již provádí kotmelce, skáče, leze starému po krku; pak přistoupil také paňác, dělají malebné skupiny s praporečky a flórem.

Představení zkrátka v plném proudu; různá čísla programu rychle se střídají. **Chození po provaze, házení koulí, talířů, stavení židliček po případě i celého pluhu na zub, atd. atd. odbývá se v nej různějších variantech.** Vtipy paňácovy pohybují se stále v šabloně svrchu naznačené. Jedině naposled bylo veselé intermezzo; veselé totiž pro toto obecenstvo; jak by to na jiné působilo, nedá se tak snadno uhadnout. Sebral totiž paňác několik kluků, ryzcích to typů, talentovaných, jen ne k dobrému a přivedl je na jevišťe. Jindy jsou hoši pravda čilí, ale na jevišti vypadají neohrabaně. Paňác učí je vykračovati. Napřed nastavují pravou nohu, potom levou, zprvu pomalu, pak ale rychle,

Nastává jiné číslo programu. „Bajác, ted provedení některé prostocviky vespolek,“ volá princípál na paňácu. „Vdolek? To radš dva, ale af jsou s povidy!“ Vzkřiknul dostav šňupku do nosu. To jen tak bylo k osvěžení myslí. Rodina dětí již provádí kotmelce, skáče, leze starému po krku; pak přistoupil také paňác, dělají malebné skupiny s praporečky a flórem.

Představení zkrátka v plném proudu; různá čísla programu rychle se střídají. **Chození po provaze, házení koulí, talířů, stavení židliček po případě i celého pluhu na zub, atd. atd. odbývá se v nej různějších variantech.** Vtipy paňácovy pohybují se stále v šabloně svrchu naznačené. Jedině naposled bylo veselé intermezzo; veselé totiž pro toto obecenstvo; jak by to na jiné působilo, nedá se tak snadno uhadnout. Sebral totiž paňác několik kluků, ryzcích to typů, talentovaných, jen ne k dobrému a přivedl je na jevišťe. Jindy jsou hoši pravda čilí, ale na jevišti vypadají neohrabaně. Paňác učí je vykračovati. Napřed nastavují pravou nohu, potom levou, zprvu pomalu, pak ale rychle,

Nastává jiné číslo programu. „Bajác, ted provedení některé prostocviky vespolek,“ volá princípál na paňácu. „Vdolek? To radš dva, ale af jsou s povidy!“ Vzkřiknul dostav šňupku do nosu. To jen tak bylo k osvěžení myslí. Rodina dětí již provádí kotmelce, skáče, leze starému po krku; pak přistoupil také paňác, dělají malebné skupiny s praporečky a flórem.

Představení zkrátka v plném proudu; různá čísla programu rychle se střídají. **Chození po provaze, házení koulí, talířů, stavení židliček po případě i celého pluhu na zub, atd. atd. odbývá se v nej různějších variantech.** Vtipy paňácovy pohybují se stále v šabloně svrchu naznačené. Jedině naposled bylo veselé intermezzo; veselé totiž pro toto obecenstvo; jak by to na jiné působilo, nedá se tak snadno uhadnout. Sebral totiž paňác několik kluků, ryzcích to typů, talentovaných, jen ne k dobrému a přivedl je na jevišťe. Jindy jsou hoši pravda čilí, ale na jevišti vypadají neohrabaně. Paňác učí je vykračovati. Napřed nastavují pravou nohu, potom levou, zprvu pomalu, pak ale rychle,

počátkem v rytmu, pak ale v takové chumelenici, že se obecenstvo smíchem téměř do slova válí. Po té je postavil v řadu. Druhý vzal prvního za obě uši, druhého opět třetí a tak dále. Paňác postavil se před ně. Počal na ně kývat, brzy tak brzy onak, při každém pohybu ale táhnou se kluci za uši, a první nemoha spláčetí nátlak, tváří se jako lucifer. Však ne dosti na tom. Tahání se stává stále zuřivějším, až naposled končí rvačkou všech hochů. Byl to okamžik, ve kterém paňác chopil se své vysoké čepice plstěné a sehnal je mezi publikum. Rámus obecenstva během také drastičnosti ovšem líciti netřeba. Teprve teď dostal paňác dovolení, aby si vybral dískereci. Chudák namáhal se seč byl, proto ale valně nevytěžil; humor mu to nepokazilo. Důsledně žádá na holkách hubičku aspoň, má se k výkonu takovému poněkud živěji; a výkřik poděšených dívek téměř ani neustává. **Zatím na jevišti se strojí skutečně a neodvolatelně poslední číslo programu — veselá pantomie čili němohra.**

Pantomii takovou končí vždy představení. Koluje jich sice valně po Cechách co sujetu se týče, ale rozdíl není valný. Hodně rádného smíchu docílil — to je účelem. Hle, co se děje při našem představení.

Vyšla si na jeviště nej starší dcera docela po občanskou přistojená. Vedle sebe má kolébku s nějakým improvizovaným dítětem, opodál stojí verpánek ševcovský. Ted vystoupil k ní převlečený paňác, kloní se, posílá jí polibky, stává se něžným a resultát je ten, že se vezmou za krk. V tom známým (i na skutečném divadle), obyčejným divákům však nepochopitelným způsobem dovídá se ženština, patrně ševcová, že se blíží manžel. Nebezpečí zde; oba lomí rukama; uniknouti nemožno, jiné pomoci není, než že galán schovati se musí v kolébce. Ledva že ho ševcová přikryla, přichází již švec. Je napilý a nese si mazák domů. Popadla ho láska k dítěti. Hledá, a nachází hrnec kaše. Vzal ho a lžící krmí dorostlé dítě v kolébce. Fácit je, že vybírá lžící kaše za lžící a metá ji milenci v tvář; s úplným pomazáním končí hra a zároveň i představení. Jindy je sujet jiný. Švec — ten ovšem musí býti všudy — pije, šelma paňác mu klade sklenici z místa na místo. Hledá-li ji švec v levo, je sklenice v právo a naopak. Na konec vypije pokušitel pivo, a dá na místo sklenice té sklenici jinou, plnou mouky. Švec ji konečně nachází a chtěje piti celý se moukou posype. Smích v publiku; načež následuje poděkování patronovo — a mládež se rozchází se slovy:

„To to bylo dnes hezké!“

Rodina komediantů sbírá a skládá věci se šťastnou perspektivou na slušnou večeri. Lze jim přát.

III.

Kdo vyhoví všem požadavkům obyčejného života, palmu vezmi. Kdy a kde je jaká pouť, — kdy a kde je jaký trh, přesně ani kalendáře nevědí, není to také žádná maličkost; a ta stará omšená hlava komediantova všechny podobné věci v sobě bez úhony chovati musí; zdaž jí palma nenáleží!

Po celé léto projíždí vůz komediantů bělavé silnice krajů všíků. Každou chvíli mihá se bílá jeho plachta v zelených stromoadách silnice ty roubících, a zase v jednom místě po druhém rozbíjí se Stánek, však bohužel vtisknut i přírodě znak pomíjivosti. Valem to ubíhá před očima.

Sotva že sežloutla stěbla pšenice, již již vidíme na všech stranách lysá strniště a podzimní vítr věje po vadnoucí trávě. Tu nemožno již vyjeti obvyklým způsobem. Všechny slavnostní okamžiky v okolí na několik mil se byly vystřídaly, **všude byla rodina komediantů, přispívajíc po způsobu svém k zvýšení dojmů slavnostních; avšak blíží se již zima a tu nenacházíme již obecenstva, kteréž by se dovedlo těšit produkcím komediantů** — se skřehlými údy i cvakajícími zuby.

Život komediantů octnul se znenáhla v **druhé podstatné fási. Athlet, akrobat stranou! krátké sukýnky a invalidní tricoty do truhlic; opravdové divadlo vychází na povrch jako olej nad vodu.**

Jsouť komedianti také ještě **skutečnými herci**. Ne všichni, jen starý, však **loutky doplňují jednostrannost**.

Nesnadno říci, které stránce dává komediant přednost z ohledu nemateriálních. Či raději prolomuje údy své, či raději ve jménu loutek svých mluví a hraje, neumím pověděti.

Scenium zanesou do některé **venkovské šenkovny**. Celý zástup ledabylo pestře omalovaných cárů a pověšených na kostře z různých latí sbudované, tvoří podstatu.

Samo jeviště, lépe **půda jeviště, utvořeno je z dna truhlice, z něhož před chvílí byli loutky vyňali.** Pro dětskou obrazivost je aparát ten velikolepým, vznešeným.

My patřivali na ty rytíře s děsným výrazem ve tváři na modrém poli po obou stranách opony vymalované s úctou, která vidí, ale nerozumí. Že z moderních mistrů malířských žádný malbami těmi se nechlubí, zajisté podotýkati netřeba. Či vůli dekoraci namazané také nahore nad oponou věnec, v jehož středu čisti lze dvojverší, bud jako motto, bud jako charakterisující výrok.

Pamatuji se obzvláště na jeden takový nápis, jemuž jako dítě jsem nikdy rozuměti nemohl. Zněl:

„Ay divadlo české cnosti jest ozdobou nevinnosti.“

Jiné lepšími nebývají. Jak bych podobnou básnickou efflo- rescenci nazval, nevím. Němci mají trefné odznačení podobných věcí ve slově „bota“.

Při představení opět dětský svět jádro obecenstva tvořívá. Svolali je bubnem, v temném večeru, když po zmrzlé půdě již na všech stranách bylo vidět odlesk hořících loučí ve světlicích.

Bylo to bubnování druhé. Odpůdne slyšela ves první. Ohlásili ovšem i tentokrát, že v známost se uvádí, při čemž se patrně uctivě zve, na jedno **české divadlo s loutkami, hra s názvem (hodně děsným) ku př. Horia a Gloska „aneb“ zapálení Hermanštatu.** Začátek prý se oznámí bubnováním.

Šťastný, kdo uvěřil; býváť to se začátkem fatální. Hned po druhém bubnování seběhne se několik dětí, hodí vstupné komediantce u dveří, a sedá si ve stínu, chci říci ve světle lojové svíčky na první místo před samým jevištěm.

Chvilí se prohlíží scenium, pak se šepotem tříbí a vyměňují náhledy; že ale dosud není po divadle ani vidu ani slechu, počnou se někteří rvát. Komediantka sípá, zeje to horší než v židovské škole, komediant přísahá, že nebude hrát, bude-li takový rámus, avšak uvolnětě běh bystřice! Na chvíli to pomáhá, ale potom se počíná Kratinovic Vít šťouchati s Podvesských Jakubem stran sporného nějakého problému; a gordický uzel sváru musí pohlavkující ruka šenkýřova rozetnouti.

Když se již začíná slušnější publikum scházeti, což se děje tenkrát, když otcové rodin se navečeřeli, spouští konečně **flašinet aneb historická kobylí hlava plačtivou nějakou melodií** k ukonejšení táboru řvavých. Je to znamení, že pučí již ratolesti a že není už tedy daleko léto. A ta stará kobylí hlava, když si na její rhapsodické tóny vzpomenu, zdaž není nám, jakobychem se viděli pod učenými trámy venkovské hospody v podobě nedočkavců, jakými jsme před lety bývali?

Tak jeví se znenáhla symptomy blízkého počátku. V přestávce jedné vyňal kdysi komediant z kapsy peníze i doručil je malému hochu vesskému se slovy:

„Tu máš dva krejcarý a přines mi argandskou svíčku.“

Slova taková mluví víc než jakékoliv vysvětlení. Neboť jak se hoch ten při tak divném epithetu dvou- krejcarové svíčky tvářil, netřeba podotýkati. Ostatní dívali se s něnou úctou.

Konečně rozsvítili již přece světlo na jevišti, a jiné v zákulisní prostře, je doba před samým počátkem. Děti zvedajíc dychtivě cáry omalované pohlížejí na tajnosti zákulisní i štlukoucím srdcem vidí visící tam personál divadelní.

U toho dlužno přece se zastaviti. Ostatně není co do počtu valný, anať přidružena nejedné loutce dvojí i trojí úloha. **Vrah Medordes** svlékne ku př. kabát a čepici a vezme jinou a je z něho ku př. **zbrojnoš Rupert** a podobně. **10***

Jinak zastoupen býti musí mezi loutkami předně **Kašpárek**. Je malý a má před jinými tu zvláštnost, že může, když komediant za žini táhne, také otvíráti ústa a oči, což každé loutce dáno není.

Za druhé postava **sedláka** s velikou holí, pak **mnich**, pak **písař** s brkovým perem, ale tak velikým, jakým as my píšeme, pak „**smrt**“ — totiž

nějaké nápodobení kostry, dále **čert, anděl, pár rytířů, slečen, prostých občanů** a basta.

Je přece několik květin třeba, aby se uvila z nich kytice. „Un flóre non fa ghirlanda,“ říká Vlach; nechť si již je mluvící osoba za jevištěm jedna jediná.

Co zatím pater familias hotuje reky do šiku, aby po ruce je měl při vystoupení, šíří panimáma mezi publikem podivnou zvěst, že málo se „sešlo“ a tu že nemožno dávat slíbený kus Horia a Gloska (který ostatně komediant ku příkladu ani nezná), na místo jeho hrát se bude jiný neméně krásný (protože komediantovi známý) kus nazvaný:

„Kníže Oldřich“ čili „Posvícení v Kudlících“ — známé to již Kopeckým uvedené zdramatisování anekdoty o zbloudivším na honu Oldřichovi i přebývavším pak o posvícení u chudého uhlíře jmenem Černého.

.....Komediant stojí již ve výši za kulisami a s hůry chystá se ke hře; staví „figurky“ na jeviště, po boku mu dří dcera, která ženské partie i co do hry i co do zpěvu platně zastává! musí. Komediant sám hrává milovníka-hrdinu, intrikána, komika, čerta, anděla, smrt, zpívá první a druhý tenor i bas a tak dále. A kdo by dovedl, jako on nečistí, nemítí nápovědy, a odříkávat! bez zaražení kus divadelní, řídit při tom loutky, přetvářovat! několikrát hlas, býti regisseurem, inspicie-tem, kapelníkem, garderobierem, ten řekl bych je talent, samorostlý, ryze vzácný . . . Zazvonili. Skřípajíc nahoře na nemazané kladce zvedá se opona a obecenstvo vidí jeviště, na něm několik loutek, z nichž jedna po druhé vstává a na důkaz gest rukou nahoru a dolů klátí. Také umí chodit každá loutka, jen že má v každém kolenně přísnou ankylosu, že celou nohou najednou jen vyšlapovat může.

Jinak nemám v úmyslu stopovati celou hru co do obsahu. Jsouť hry Matěje Kopeckého nade všechno jiné známy; a jiných zřídka kdy vidět. Snad se udržují divadelní kusy ty v tradici od rodu k rodu.

Netřeba připomínati, že v každém případě nacházíme valně individuálních změn. Každý patron si při- básňuje doplňky sám o své ujmě, aby nastala v možném případě přestávka. Komický, nevýslovně nutný živel zastupuje, jako onde akrobat-bajác, zde věčný Kašpárek. **Myslím, že Kašpárka vynalezl starý Kopecký, jakož vůbec je Kopecký tvůrcem nynější hry s loutkami.**

Přepracování divadelních kusů, jak si je byl Kopecký připravil, nazvali kdesi travestii. Ale Kopecký neměl zajisté na paměti podobného cosi. Travestovati nechtěl, nýbrž toliko přispůsobiti běžné divadelní kusy pro své obecenstvo. Jak to dopadlo, vidíme.

Ostatně na Kašpárka stěžovati si třeba není, soudruhovi svému Polichinelovi francouzskému co do vtípu mnoho nezadá. Kašpárek je důsledným pendantem k ba- jácovi a naopak. Kašpárek je veliký jedlík a má „veliké“ srdce jako bajác; bajác překrucuje slova jako Kašpárek. Vystupuje-li bajác před obecenstvo, směje se toto, vystupuje-li Kašpárek, má se to zrovna tak. Tento však může vystupovat! účinněji než bajác, poněvadž obor jeho zasáhá více v obecné spůsobě života.

Kopecký sám byl jaksi všeobecným geniem. Data o životě jeho, myslím, že známa nejsou. *) Narodil se v Stra- žovicích u Písku. Jako mladík dospělý účastnil se ve válkách napoleonských a po skončení jich chytil se obchodu s plátnem. Tím však za krátko pohodil, a umělec počal se v něm vší silou probouzeti. Sám si vyřezal z dříví loutky, sám je omaloval, sám je ošatil, pozlátkem ozdobil a na konec, aby korunoval dílo své, sám divadelní hry si složil. Jako herec vynikal, loutky jeho jako kdyby prý byly bývaly živými.

Zesnul ve Vltavotýně.

Kusů divadelních si upravil celé haldy, jak z vydání tištěného vidět můžeme. Jako mluva následovníků jeho tak i také mluva jeho vyznačuje se zvláštním spůsobem logických nesmyslů.

Nedají se ani tak dobře popsat; příklad to lépe vysvětlí. Svrchu uvedené dvojverší vpadá do této kategorie.

Stůj zde jiný výrok. (Faust mluvív:

„Pravda je sice, že můj otec chudým nádenníkem v Majlontě byl, přece mne ale v mých studiích ničím nepodpořil.“

To myslím odznačuje jakost zcela jasně. Faust sám se jmenuje:

„Ego Doktor Johannes Faust elekramantiky profesor.“

Klasický je jeho monolog počáteční, začínající slovy:

„Abyjo pemiquam latiana avectus juriae.“

Toť zajisté unicum unicissimum. Duchy zaklíná

Faust touto fulminantní větou:

„Sevecistin ego est praemia juri“ a podobně.

Vrah Boleri ze Sicílie zpívá následující verš:

„Když hrom bije a se blýská, tu Čechu (!) se pranic nestýská, když hrom bije, větve sráží, tu je Čech nejvíc při kuráží.“

Takové výňatky charakterisují celý tón podobných her nejlépe. Nechci snad mluvit o dramatické nějaké ceně.

Samo sebou se rozumí, že není žádné ceny v kusech takových, chtěl jsem naznačiti komickou stránku podaných nesmyslů.

Kusy Kopeckého uchovaly se jako dědictví u všech komediantů, ovšem více jen, jak již praveno, co podstata. Mluvu si přispůsobuje každý komediant sám; ovšem zase jen po svém zcela originálním spůsobu.

Uvádím zde příklad mluvy jednoho z komediantů, již jsem byl právě ve „Faustu“ slyšel.

Faust se právě zanášá studiem.

V tom se klepe (dřívkem do krabice) na znamení, že někdo přichází.

„Herajm,“ povídá Faust zcela flegmaticky.

Vchází Vagner, Faust ho vítá:

„Aj co mi neseš můj nejmilejší příteli Vágner (!).“

Načež Vágner povídá:

„Vaše Excelenci (!) vdole stojí před vraty dva studenti s velkýma knihama pod pažďíma i přejou si s Vámi pohovořit.“

„Jdi milý Vágner,“ odpovídá Faust, „a přived ty dva studenty s velkýma knihama pod pažďíma, co přejou si se mnou pohovořit.“

Patrně nevěděl komediant, co má ve jménu Fausta rozprávět, a tak myslil, že nejlépe udělá, když nechá ho ještě jednou totéž mluvit, co Vágner povídal.

Obecenstvo ovšem pro to nereptá.

Ono vidí ve Faustovi skutečného Fausta, ono se chvěje, když dábel vystupuje, žasne nad divý, jaké Faustovi zlý duch koná (ryby lítají, kuželky samy od sebe se staví atd.) a proto je mu zcela přirozeným, když hrdina takový ve mluvě své si jinak počíná než. leda jaký smrtelník obyčejný.

Však je obecenstvo loutek také zcela samorostlé-

Někdy čítáme, že na některých divadlech panuje nemrav takový, že diváci povolávají na herece hrající co na osoby skutečné, zde naopak.

Vrah Horia na př. přednese frási, již měl povědět, ale obecenstvo hřmotí, snad se mu věc ta nelíbí.

* Za data tuto uvedená díkem povinen jsem příteli M. Alešovi.

Tu komediant v podobě Horiy obrátí se k obecnstvu a řekne zcela klidně:

„Za holoto, nebudete-li tiší, tak přestanu

hrát a všechny vás vyházím.“

11

Obecnstvo se ztiší a všechno je v pořádku.

„Vždyť přece má být ticho,“ svědčí staří hosté u sklenice piva počínání si komediantovu.

V novější době viděl jsem také již hrát zcela kloudné veselohry (z divadelní bibliotéky

Pospíšilovy). To by ovšem byl jakýsi pokrok, jen kdyby zase těch věčných přívěsků komediantových nebylo.

Také v nich ale Kašpárek vystoupil.

Co vkusu komediantova se dotýče, tu daleko větší přednost má „raubířská“ hra anebo rytířská před obyčejnou veselohrou; ačkoliv jinak čistě tragického konce nikde nenalézáme.

„Ba! budeme se dívat na to, jak se lidé nevinně zabijí,“ řeklo by nespokojené obecnstvo. Za to když takhle loupežníci vykonají trakař zločinů, a pak se dostanou do kriminálu, „gylotinování“ a kolem lámání bývají, totě už pochoutka pro rozhořčenou záhu obecnstva !

Představení obyčejně končí zpěvem

Král a královna sedí ku příkladu na trůnu, odsouzení loupežníci dlí stranou, dvořanstvo kolem krále; **tu dá někdo návrh, aby se ve vlasteneckém jazyku českém něco zazpívalo.** Návrh se přijímá, a za chvíli již rozléhá se zpěv krále, královny, loupežníků a Kašpárka co velmi zvučný ensemble. Škoda jen, že je bengálský oheň tak drahý. Co se textu zpěvu týče, musím zde uvést dva verše písně jedné, zpívané kdysi po komedii. Zněly takto:

„Kam se bereš hříšná duše, otrokyně chlípnosti.“

Myslím, že má laskavý čtenář dosti.

Není-li půst, počíná po představení hudba s tancem. Děti ovšem domů se berou.

Následující den je článkem z řetězu, jako tisíc jiných v životě komediantů, jde se zas dále, aby se pokračovalo, až do jara, a na jaře, aby se započalo, kde se na podzim přestalo. Někdy ovšem provozovány bývají gymnastické kousky i po hospodách, však děje se to jen před vybraným obecnstvem.

Končí-li se tu řádky tyto, neděje se proto, že by byla látka vyčerpána, vímť, že by snad každý dovedl celou řadu zajímavých podrobností připojit — to co podáno, jsou jen nahodilé upomínky.